Ey arizi əhli-nəzərə Kəbeyi-ülya,
Kəbə sənə şeyda.
Kuyündü Mina aşiqə, yox-yox, dəxi əla,
Qurban sənə dünya!
Nazik bədənim, mahvəşim, bu nə səfərdir,
Həngami-xətərdir.
Hala ki, edib mehr Əsəd bürcünü məva,
Var şidəti-gərma.
Gün qarşısına çıxma ki, niyluféri-tərsən,
Əfsürdələnərsən.
Sərçeşmeyi-çeşmimdə gərəkdir sənə sükna,
Ey gözləri şəhla.
Ta yetməyə nazik tənüvə tabi-hərarət,
Ey mahi-məlahət.
Hər ləhzə günə pərdə çəkir göydə Məsiha,
Ey şahidi-rəna.
Ol bərgi-səmən tək ayağın qoyma rikabə,
Salma məni tabə.
Qurbanın olum, payi-lətifin çəgər iyza,
Ey laleyi-həmra.
Nazik bədənin qərq eləmə aləti-cəngə,
Əl vurma tüfəngə.
Çiynində tüfəng bağı əgər zəxm edə peyda,
Ölləm məni-rüsva.
Xəncər nə rəvadır, gözəlim, muy miyanə,
Salma məni qanə.
Şaxi-qətəri çəkmə gəl ağuşuva, yara,
Ey yari-dilara.
Gər qeyr eləyə Beyti-xudavəndi ziyarət,
Həm eyləyə ricət.
Pişvazə nə lazım çıxasan, ey büti-ziyba,
Vey şahidi-yəğma.
Ey gül, sən özün Kəbeyi-ərbabi-səfasən,
Həm nuri-xudasən.
Xali-siyahindir Həcərül-əsvədə həmta,
Ey mayeyi-sövda.

“BEYTÜSSƏFAYƏ”

Şirvanə səni eylərəm, ey namə, rəvanə,
Dön abi-rəvanə.
Çək şölə, tutub bəzmi-əhibbadə zəbanə,
Gəldikdə zəbanə.
Ol məclisə kim, ruhül-əmin almasa rüsxət,
Yox girməyə fürsət.
Torpağə düşüb əczlə üz qoy o məkanə,
Tap anə bəhanə.
Zuinin ayağından öpüb kəsbi-ziya qıl,
İzhari-səna qıl.
Əhvalımı çək Bixudə rəmz ilə bəyanə,
Şərh eylə əfsanə.
Ol vəqt ki, halım elədin Qafilə izhar,
Bir gizli sözüm var;
Əhbabda məhrəm odu bu sirri-nihanə,
Kəşf etmişəm anə.
Ol kakili-müşkinə elə ərzü səlamım,
Çək əcz ilə namım.
Sərbəstə deyim, yəni filan ibni-filanə,
Ol cani-cahanə.
Ol qaşı kəman, kiprigi ox yarımı görsən,
Dildarımı görsən,
Təqriblə söz aç, məni ol qaşı kəmanə
Ver böylə nişanə:
Kim, sən büti-Leylayə giriftar olan aşiq,
Bimar olan aşiq,
Məcnunə dönüb, aləm ara oldu fəsanə,
Məğlubi-zəmanə.
Şəmə dolanır yad edib ol arizi-alı;
Parvanə misalı.
İstər səni, hər ləhzə, gəzər xanəbəxanə,
Ey dürri-yeganə.
Ey dustlər, ol şux ilə içdikdə şərabı,
Cami-meyi-nabı,
Bir yadə salırsız məni-avarəni, ya nə?
Qaldım yana-yanə.
Siz rahət ilə ləzzət edin beyti-Səfadə,
Seyyid bu bəladə.
Döndü cigərim firqətinizdən dəxi qanə,
Yox təndə təvanə.

* * *

Dünyadə cəfasız bizə bir yar tapılmaz,
Dildar tapılmaz.
Məşhur məsəldir; güli-bixar tapılmaz,
Gülzar tapılmaz.
Sünbül nəçidir kim, ola ol zülfə bərabər,
Ey laleyi-əhmər,
Zülfün kimi bir nafeyi-tatar tapılmaz,
Bir tar tapılmaz.
Qəddin kimi var bağdə çox sərvü sənubər,
Şimşad ilə ər-ər,
Onlarda vəli səndəki rəftar tapılmaz,
Ətvar tapılmaz.
Bu rənci-xumar eylədi dilxun məni, saqi,
Yoxmu meyi-baqi,
Camında məgər badeyi-gülnar tapılmaz,
Asar tapılmaz.
Biz gövhəri-pürqiyməti-gəncineyi-canıq,
Bir gənci-nihanıq.
Qaldıq, bizə dünyadə xəridar tapılmaz,
Bazar tapılmaz.
Əsrari-xudadən dilü canımdı ləbaləb,
Divani-mürəttəb,
Şərh etməgə bir məhrəmi-əsrar tapılmaz,
Dəyyar tapılmaz.
Sövdayi-qəmi-zülfdə artırdı fəğanın,
Tərk eylədi canın,
Seyyid kimi bir şairi-biar tapılmaz,
Bikar tapılmaz.

“BEYTÜSSƏFAYƏ”

Ey dustlər, ol sərvi-xuraman sizin olsun,
Canan sizin olsun.
Seyri-güli-gülzarü gülüstan sizin olsun,
Reyhan sizin olsun.
Biz atəşi-hicran ilə duzəxlərə yandıq,
Sövdayə boyandıq.
Vəsl aləmi ol rovzeyi-rizvan sizin olsun,
Qılman sizin olsun.
Biz cəm ikən ol silsilədən təfriqə düşdük,
Bu danə ilişdük,
Sərhəlqeyi-geysuyi-pərişan sizin olsun,
Saman sizin olsun.
Zülfü həvəsindən bizə Şam oldu nişimən,
Etdik onu məskən.
Ol arizi xürşid ilə Şirvan sizin olsun,
Dövran sizin olsun.
Ol murxətin qaldı könül vəslinə həsrət,
Yoxdur mənə fürsət.
Gülzari-Səba, mülki-Süleyman sizin olsun,
Fərman sizin olsun.
Ey zahiri ixvani-Səfa, gürgədalər,
Biəhdü vəfalər.
Yəqub mən oldum, məhi-Kənan sizin olsun,
Ol can sizin olsun.
Seyyid təki siz olmayın əlbəttə vəfasız,
Bişərmü həyasız,
Can ol qaragöz dilbərimin, can sizin olsun,
Canan sizin olsun.

DİNİ, TARİXİ, ƏFSANƏVİ VƏ COĞRAFİ ADLARIN İZAHI

A l i - ə b a – Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən, Hüseyndən ibarətdir. Buna "pəctəni-ali-əba" da deyilir (əba ailəsi beşliyi).

A l i - b ə n i-ə s ə d – Mədinədə Məhəmmədə köməklik edən qəbilədir.

A l i - ə t h a r – (Pak övladlar) Məhəmməd övladına işarədir.

B a b i l – İndiki İraqda Bağdadın 93 km-liyində, Fərat çayının sahilində yerləşmiş qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Qərbdə ona Vavilyon deyilir.

B a ğ d a d – İraqın mərkəzi, IX–XIII əsrlərdə darülxilafə olmuşdur.

B a ş ı a ç ı q – Gürcüstana işarədir.

B e y t i-x u d a – Kəbəyə işarədir.

B e y z a v i – (Qaziyi-Beyzavi) "Təfsiri-Beyzavi" əsərinin müəllifi, fiqh və şəriət elmlərinin bilicisi kimi tanınmışdır. XIII əsrdə yaşamış Beyzavi Qurana ərəbcə şərh yazan məşhur müfəssirdir.

B ə ş i r – (ibn Cəzləm) Kərbəla əsirlərini Şamdan öz vətənlərinə (Mədinəyə) aparan müşayiətçidir.

B i x ü d – Mollaağa Bixüd (1830–1892) "Beytüssəfa"nın fəal üzvlərindəndir. Əvvəl Seyyidin dostu, sonra düşməni olmuşdur.

B i j ə n – Firdovsinin "Şahnamə" əsərinin qəhrəmanlarından biri.

B i l a l – (Bilali-həbəşi) Məhəmməd peyğəmbərin azançısı olmuşdur.

"B u s t a n" – M. Sədinin məşhur əsəridir.

B ü r c i - Ə q r ə b – VIII bürcün adıdır. Xalq arasında belə bir əfsanə vardır ki, Ay Əqrəb bürcündə olanda yerə bəla üz verər. Bu Şərq şerində geniş yayılmışdır.

C a l u t – Davud peyğəmbər dövründə Fələstin qəhrəmanlarından biri olmuşdur.

C ə f ə r i - Tə y y a r – İmam Əlinn böyük qardaşıdır. Rumilərlə gedən "Mötə" müharibəsində öldürülmüşdür.

Ç ə n g – Musiqi alətidir.

D a r a – Firdovsinin "Şahnamə" əsərində şah surəti.

D a r ü s s ə l a m – Bağdadın ikinci adıdır.

D ə c c a l – Özünü XII imam (Mehdi) elan edəcək yalançı, həm də əfsanəvi imam.

D ə c l e y i - B ə ğ d a d – Bağdadın ortasından axan çaydır.

D ə l v – XI bürcün adı (ast.).

D i l x u n – Mirzə Ağa Dilxun "Məcməüşşüəra"nın üzvlərindəndir.

D i l k ə ş – Muğamatda şöbədir.

D ü g a h – Muğam adıdır.

Ə b u L ə h ə b – Məhəmmədin əmisi və onun ən qəddar düşmənidir.

Ə b ü l ç ə p – Muğam şöbəsinin adıdır.

Ə d i - (bin-Müsafir) – Şeyxül-hikari şeyxlərindən olmuşdur. O, Ədəvi təriqətinə mənsubdur. Məşhur sufilərdən Əbdülqadir Gilani, Əbdülqadir Hələvani, Əbdulqadir Şəhrzuri və başqaları ilə həmtəriqət və həmsöhbət olmuşdur. Nəhayət Hekari dağlarına inzivayə çəkilmişdir. Şöhrəti aləmə yayılmış, hər tərəfdən ziyarətinə gəlmişlər. 557-ci hicri ilində vəfat etmişdir. Ehtimal ki, "Ədəvi" sözü şeirdə vəzn xatirinə "Əyad" kimi ifadə edilmişdir.

Ə h m ə d i - M u x t a r – Məhəmmədin ləqəblərindən biridir.

Ə h r i m ə n – Atəşpərəstlərin şər allahıdır.

Ə l i f l a m – Quranın 2-ci surəsinin başlanğıcıdır.

Ə m r z e y d – Ərəb qrammatika kitablarında çox işlənən addır.

Ə r b a b i-S ə f a – "Beytüssəfa" məclisinin üzvlərinə işarədir.

Ə r ə s – Araz çayı.

Ə s ə d – Şir bürcü (ast.).

F ə r a t – Kərbəla səhrasından axan çaydır.

F ə z l i - ə c ə m – XII əsr azəri ədəbiyyatının dahilərindən biri olan Əfzələddin Xaqaninin ləğəbidir. Ona bəzən "Həssani-əcəm" də deyilir.

F i r i d u n – Firdovsinin "Şahnamə" əsərinin qəhrəmanlarından biri.

"G ü l ü s t a n" – Sədinin məşhur əsəridir.

H a r u t v ə M a r u t – Əfsanəvi mələk adlarıdır.

H a t ə m – (Hatəm Tai) İslamiyyətdən əvvəl yaşamış və öz səxavəti ilə məşhur olmuş bir ərəb varlısıdır.

H ə c c a c – (ibn-Yusif) VIII əsrin axırlarında Bəni Üməyya xəlifəsi Əbdülməlik ibn-Mərvan tərəfindən Məkkəyə təyin edilmiş qəddar bir hökmdar olmuşdur.

H ə c ə r ü l - ə s v ə d – Kəbədə məşhur daşın adıdır. "Həcərül-əsvəd" qara daş deməkdir.

H ə m ə l – I bürcün adıdır.

H ə s a r – Muğam adıdır.

H ə s s a n i - ə r ə b – VII əsrdə Məkkədə yaşamış məşhur ərəb şairi Həssan ibn-Sabitin ləğəbidir. Qədim ərəb şerini gözəlləşdirən, ona yeni istiqamət verən, novator sənətkar birinci islam şairidir. Adının mənasına uyğun olaraq, "Həssani-ərəb" ləğəbi ilə Yaxın Şərq ədəbiyyatında məşhurdur.

H i c a z – 1. Səudiyyə Ərəbistanı. 2. Muğam adıdır.

X a q a n – Türk hökmdarlarının titulu.

X ə t i - r e y h a n – Ərəb xətt növüdür.

X ə z r ə c – Mədinədə Məhəmmədə kömək edən bir qəbilədir.

X u n i - O s m a n – (Dəmi-Osman, Osman qanı) III xəlifə Osman onu öldürməyə gələnlərdən qorunmaq üçün Quranın vərəqələrini oxumağa başlayır. Üsyançılar buna baxmayaraq onu öldürürlər. Osmanın qanı həmin quranın vərəqlərinin üstünə tökülür.

X ü l l ə x – Öz gözəlləriylə məşhur olan bir şəhərdir.

X ü l lə r – Saf şərabıyla məşhur olan yerdir.

İ n c i l – Xaçpərəstlərin müqəddəs kitabıdır.

İ r ə m – Cənnət bağı.

İ s f ə n d i y a r – Firdovsinin "Şahnamə" sərinin qəhrəmanlarındandır.

K e y d i - i x v a n – Qardaşların hiyləsi, qardaşlarının aldadıb Yusifi quyuya salmaqlarına işarədir.

K ə n a n – Suriya və Fələstinin bir hissəsi də daxil olmaqla qədim bir ölkə olmuşdur.

K ə n z – XV əsrdə yaşamış Məhəmməd ibn-Əbdülxaliq Gilaninin "Kənzül-Lüğət" (lüğətlər xəzinəsi) adlı lüğət kitabı.

K ə r i m b ə y – Seyyidin dostudur. Kərim bəy Şıxəlibəyov Şamaxının prokuroru olmuşdur.

K ə ş t i y i - N u h – Dini-rəvayətə görə, guya vaxtilə dünyanı su basmış, Nuh adlı peyğəmbər böyük bir gəmi düzəltmiş, öz ümmətini tufandan xilas etmişdir.

K i r m ə g i - ş ə b t a b – Gecə işıq saçan bir cücüdür ki, Süheyl ulduzunun işığından belə öz işığını itirir (yəni ən zəif işıq saçan).

Q a f i l – Əli Əkbər Qafil (1818–1891) Şamaxıda "Beytüssəfa" ədəbi məclisinin üzvü olmuşdur.

Q a n u n – Musiqi alətidir.

Q a r u n – Eramızdan əvvəl yaşamış varlı, xəsis və qəddar bir hökmdar olmuş, guya Musanın qarğışı ilə dövləti ilə birlikdə yerə batmışdır.

Q a s i r – Mirzə İsmail Qasir (1805–1897) əslən şamaxılıdır. Bir müddət Lənkəranda yaşamış və orada təşkil olunan "Fövcül-Füsəha" adlı ədəbi məclisə başçılıq etmişdir.

Q e y s ə r – Rumda hökmdar titulu olmuşdur.

Q ə n b ə r – Əlinin istəkli qulamı olmuşdu.

Q u b a r i – Ərəb xətt növüdür.

Q ü l z u m – Dəniz deməkdir.

L a t v ə M ə n a t – Müsəlmanlıqdan əvvəl Kəbədə olan ən böyük bütlərdir.

L e y l ə t ü l - q ə d r – (Qədr gecəsi) Quran rəvayətinə görə ilk ayənin Məhəmmədə nazil olduğu gecə.

M e h d i – Seyyidin dostu, görkəmli musiqişünas və xanəndə olmuşdur.

M ə h ə m m ə d H ə s ə n – S.Ə.Şirvani dövründə Mahmud Ağanın məclisinin xanəndəsi olmuşdur.

M ə h m u d i - x u d a – Məhəmmədə işarədir.

M ə n s u r – (Mənsur ibn-Həllac) İranın Beyza şəhərindəndir. "Ənəlhəqq" (mənəm allah) şüarını yaydığı üçün xəlifə Müqtədir Billahın əmri ilə 306-cı hicri ilində Bağdadda dara çəkilmişdir.